

Beszélgetés Takács Imrével

Negyvenedik évében jár. Hajában már szaporodnak az ősz szálak, arcán is a barázdák, mégis a fiatal költők között, a fiatal nemzedék egyik legtehetségeesebb tagjaként szokták emlegetni. És ha a költővé válást az első kötet megjelenésének idejével azonosítjuk, Takács Imre valóban lényegesen fiatalabb költő, mint hasonló életkorú társai. Nehéz utat kellett megjárnia, hosszú éveket kellett a szegénység rácsai mögé zárva gyötrődnie, míg elindulhatott a költészet felé.

Napszámos élet, urasági tarló, kosárfonás, földosztás után a két tehénnel való szántogatás, a beteg, majd meghalt édesapa helyett a kisebb testvérek eltartásának gondja, a családfenntartói felelősség kötözte gúzsba vágyait, irodalmi próbálkozásait. Amikor a vele egyidősek egyike-másika már Kossuth-díjat kapott, Ő még — tarsolyában egy ifjúsági irodalmi pályázaton nyert első díjjal — a falusi parasztlégenyek életét élte. A fiatal írók rábeszélésére 1952-ben mondott csak búcsút a termelőszövetkezetnek, ekkor került Budapestre egyetem hallgatónak, ezzel költői kibontakozása előtt is megnyitotta azt utat.

Az egyetem elvégzése után ismét vidékre ment. Egy ideig a soponyai gyermekvárosban tanított, majd Székesfehérvárra került, jelenleg is ott él. A balatoni autósok kedvelt pihenője, a híressé vált Stop kávézó szomszédságában fekvő, könyvekkel, képekkel, fafaragásokkal is lakójának ízléséről, szelleméről valló kis lakás az igazságot és helyes utat kereső, termékeny irodalmi és művészeti vitáknak olyan központjává vált azóta, amelyhez hasonló kevés akad — ha egyáltalán akad — vidéki városainkban. A helyiek mellett gyakori látogatók a pesti írók-költők, festők és szobrászok is, de mindig szívesen látott vendégek az irodalombarátok, a költészethez vonzó diákok is. A viták, beszélgetések egyik varázsa, hogy a világ dolgairól, a művészet és irodalom kérdéseiről nagyon határozott nézeteket valló házigazda mások véleményét és igazságát is elismerő, vagy tiszteletben tartó ember. Nemcsak azt látja, és nem azt tartja döntőnek, ami eltér a saját véleményétől, ami elválasztó, hanem inkább azt, ami összekötő kapcsolatot lehet a közösségi felelősségben. A másik varázsa ezeknek a beszélgetéseknek az a fiatalos hit és szenvedély, amellyel Takács Imre a mindenfajta hazugság és mákony ellen fordul, és az a már önmarcangoló vívódás, amellyel bonyolult korunkban az elizagodást, a legjobb utat keresi, sosem önmagára, hanem mindig a közösségre, a nagy egészre gondolva.

Ebben a kis szobában beszélgetünk a költővel, aki most nem tollat tart a kezében, hanem vésőt, amelynek nyomán egy alakatlan körtefadarabból a szemünk láttára bontakoznak ki a játékosan ritmikus vonalú, harmóniát sugárzó formák. Először mégsem fafaragó szenvedélyéről kérdezzük, hanem arról, hogy mikor kezdett verseket írni, mi indította el a költészet útján?

— Gyerek voltam, amikor először verset írtam, és ebben semmi különös nincs, hiszen mindegyikünk a gyermekévekben válik azzá, ami, s a rákövetkező esztendőnk már a kialakult egyéniséget nyesik, edzik, esetleg visszajára fordítják, vagy szétzúzzák. A küzdelem célja éppen ezért: magunkat megtartani és gazdagítani, mert továbbadni valónk nem lesz másként. E küzdelem jegyében gondoltam ki az első verset, a küzdelmet kitágítva a nemzetre. S a gyermeknek — a műveletlen gyermeknek — mi köze lehetett a nemzethez? Mondhatom: a lehető legtöbb. Sohasem akarunk annyira eggyé válni a közösséggel, mint gyermekkorban. Ez a magyarázata annak a helyes közhitnek is, hogy az írók, művészek gyerekek maradnak vénkorukig, érte a gyenekség alatt nem a naivitást, de az őszinteséget, az odaadást, s az elfojthatatlan iszonyt a hazug dolgoktól.

Az első vers Hunyadi Jánosról szólt, vagy érte inkább. Nagyon híjjával voltunk akkoriban, mint a magyar történelemben annyiszor, erős embereknek. 1939-ben lehetett ez. Csak ezután ismerkedtem meg Petőfivel, jóval később Adyval, és csak a negyvenes évek végén József Attilával. A kötetbe fölvetett legkorábbi versem negyvenhatból való, ami azonban nem jelenti, hogy még ma is ne kéne megadóznom a kései tanulásért. Ha ötvenkettőben fölkerültem is az egyetemre, az önművelő jellemvonásaitól máig sem tudtam szabadulni.

Kiket érez legközelebbi rokonainak a régi és a mai költők közül?

— A Földről látható csillagképek több ezer éve állandóak, az emberek mégis höl egyikben, hol a másikban látnak hozzájuk közelebb álló szimbólumot. Így vagyok én a költőkkel, nem nevezhetnék meg egy-két mestert. Nemzedékemből Nagy László és Juhász Ferenc pályáját kísérem figyellel már kezdetétől. Örülök, hogy kortársuk vagyok, s ha talán haszontalanul is, de tanúja lehetek kibontakozásuknak. A később, vagy késleltetve indulók közül nagyon közel áll hozzám Csoóri, Fodor, Tornai, Kalász, Váci, Ladányi, Szécsi. Meggyőződésem, hogy a versbe ők szintén újat hoztak, a népi- nemzeti humanista összegezésért sokat tettek, kiállnak a szegények mellett s a szocializmust műhelynek tekintik már, ahol dolgoznia kell a költőnek is, mert különben félelme lesz az ember.

A külföldi fiatalok közül Voznyeszenszkijt ismerem olyannyira, hogy törekvéseit példának tekinthessem, ha nem is a magam gyakorlatára nézve, de fölmutatva az utánunk jövők elé.

Új versei — az állandósult vonások ellenére is — alapvetően különböznek a régiektől. Milyen művészi hatások és milyen élmények határozták meg a „Zsellérek unokája” útját „A férfi tánca” zaklatott verseiig?

— A francia költészetből értek négy-öt éve új művészi hatások. Innen is az Apollinaire által érzékennyé tett lírai világ-észlelés érdekel elsősorban. Bizonyos lelki önkéntelenség engedve a dolgok más viszonyait ismeri föl az ember, mint amikor csak az akaratot fogadja el szabályozónak. Valójában ez nem új dolog, mert abban a régi kifejezésben mintha megsúgta volna valaki, a nép is számoltartotta a tudatnak ezt a révedt működését. Így az új líra föltárás, fölszabadtítás, nem pedig kitalálás. Vagy megtalálása valaminek, ahogy ezt Illye mondja. És ha közben elhanyagolunk is más dolgokat, érdemes végigélni a kalandokat, mert minden új rokonszenvesebb az ismétlésnél.

— Másrésztől a körülmények is arra szorítottak, hogy hangot váltsak. A személyi kultusz elmúlása után nem csak a valóságot, önmagunkat is újra kell fölfedeznünk. A torzításokat föl kell számolnunk önmagunkban is. Mert magunk is önhittek lettünk, míg másnak hittünk. Akaratunkról úgy véljük, hogy az egyben a világ akarata. Bánatunkról, hogy az a világ bánata is. Ezt azonban nem úgy kell fölszámolnunk, hogy vele az atomizálódást ismerjük el. Fenyéget bizony ilyen veszély, és az a költő, aki ma kommunisztának, vagyis a kor színvonalán gondolkodó embernek vallja magát, nap mint nap kiűz a bonyolultságok egységbe fogásáért, akkor is, ha éppen ennek a hiányát fejezi ki, mert a valahova tartozás biztonságát károsodás nélkül nem lehet soká nélkülözni. Közgondolkodásunknak kell fejlődnie, hogy a sokszínű világot új szinten egynek lássuk.

Az akaratával és ízlésével egyaránt szabad ember és a mások szabadságát is tiszteletben tartó ember álláspontjáról akarok újra visszatérni elhagyott falum világához, hogy magamban is megteremtsem az egységet múlt és jövő között. Az erre való készülődésem változtatta meg a versek hangját.

Hisz-e a költészet társadalmi hasznosságában, és véleménye szerint a modern költészet alkalmas-e a gyakorlati igazság szolgálatára?

— A marxista filozófia vallja, hogy a művészet fölépítmény. Ugyanakkor dogmatikusok erőltették, hogy a nyersolaj szerepét ruházzák a tükkörképre. A marxizmus persze azt is vallja — helyesen —, hogy az alapra hat a fölépítmény, mégis akadnak, akik gátat vetnek, ha szocialista író igazítani akarja a tükkörképpel a tükkörzöttet. Egységet kell hát teremtenünk az elmélet és a gyakorlat között, hogy a dolgok szerepe helyes legyen és betölthető. A költészet gyors hatásában — kivéve a történelmi sorsfordulókat — sose hittem. Sőt: úgy látom, hogy a költészet hatását éppen intenzitása nehezíti. Maradandóan azonban csak az intenzív költészet hat. A könnyű és a nehéz egymáshoz úgy viszonylik, mint a fémek festése és maratása. S ez a hasonlat — részben — átvihető egy másik szintre: maratni a huszadik századi fémet, az alumíniumot a legnehezebb, míg a réz a vizelettől is megváltozik. Azt hiszem, az ősközösség varázslójának könnyebb volt a néhány száz emberre hatni, mint a mai költőnek milliókra.

— A költészet társadalmi hasznosságában tehát hiszek, ha tartózkodom is a túlzásoktól. A gyakorlati igazság szolgálatáról pedig ennyit: az egyszeregy sem szolgálhatna a piacon, ha a kofák nem tanultak volna számolni. Más fogalmazásban: a természeti környezetben élő nép a népköltészetet megértette,

s hiszem, hogy a civilizációban élő népek is megértik majd a civilizáció költészetét, s így a gyakorlati igazságért tett szolgálatait is felismerik, akkor is, ha ez a szolgálat nem történhet a régi módon. Van szerepe tehát a költészetnek, de ezt csak az általános szellemi fellendülés keretében töltheti be, különben csak fájdalom ellen izzadt kagylógyöngy, vagy lidércként néha-néha fellobanó láng marad ezután is.

Az egyre jobban formát öltő körtefadarab láttán a fafaragásra tereledik a szó, és önkéntelenül adódik a kérdés: ez csak pihenés, szórakoztató játék a költő számára, vagy valami különös ismerkedés a világgal, és e világ lírai megragadásával is kapcsolatos-e?

— Először is azt kell mondanom: ahogy mindenki, én is torzó vagyok — a számtalan lehetőségből élek egyet. Némelyeknél ez az egy a sokféleségből választott egynemű rész, másoknál pedig, mint nálam is, több rész töredékéből álló halmaz. Am amit az egyneműből a céltudatosság híján elveszítenek az utóbbiak, megtérül a kalandozások révén, más formában. A fafaragás — harmincnégy éves korom után kezdtem rá újra emlékezni — gyermekkorom kiélésai között is jelen volt. De nem tudtam kapcsolódni akkor sem a primitív, sem a népi, sem a nagy művészethez. Botladozó voltam, mint mindenki, ha művészetellenes társadalomba, ha természetellenes nyomorúságba érkezik meg. A harmincas évek falujának, különösen az olyan város mellé települt falvaknak, mint az én szülőfalum is, nem voltak már ízlésre, művészetre nevelő erői, törvényei, de nem nyíltak belőle ablak a világba sem.

— A soponyai nevelőotthonban kezdtem faragni hatvanban, hatvanegyben. Egyaránt ösztökölt akkor a primitív művészet és a népművészet. Eleinte másolatokat készítettem, ami a művészetrel való ismerkedés volt inkább, nem pedig művelése a művészetnek. Mostanában faragok önállóan kialakított formákat is. Valóban csak formákat, amelyekben a fény és árnyék, a szóban megfogalmazhatatlan, egyedül a plasztikával kiváltható hatást kelthetnek a türelmes szemlélőben. Meggyőződésem ugyanis, hogy a téma nélküli formakialakítás is beletartozik a mai művészetbe, ám hogy kizárólag ez lenne a mai művészet, azt nem hiszem, és mások ilyen hiedelmei ellen tiltakozom.

Végül még egy kérdés: milyen előnyt, vagy hátrányt jelent a költőnek vidéken élni?

— Nehezen lehet erre válaszolni, mert nem tudhatom, hogy mit érezhetnék máig magam mögött, ha ottmaradhatok a fővárosban. S hogyan tudhatnám, hogy mitől maradtam volna el, ha ottmaradok? Egy-egy költő fejlődésében minden vele megtörtént dolog közrejátszhat. Az is, hogy kik a barátai, milyenre sikeredett a családja, milyen a nagyobb kiterjedésű környezete, milyen könyvekhez fér hozzá és így tovább. Az biztos, hogy vidéken nehezebb megküzdeni a környezettel, mert a vidéki környezet esetlegesebb, egyedibb, erőszakosabban jelen levő, a menedéket adó nyáj meg kisebb.

Könczöl Imre

MŰVEI

Zsellérek unokája. Magvető, 1955.
Kőangyal. Szépirodalmi, 1959.
Csillagok árulása. Regény. Szépirodalmi, 1960.
A férfi tánca. Szépirodalmi, 1964.

A TATABÁNYAI MEGYEI KÖNYVTÁRRÓL részletes beszámolót közöl a Német Demokratikus Köztársaság Der Bibliothekar c. folyóiratának 11—12. száma. A cikket Horváth Géza, a könyvtár igazgatója írta. Ismerteti a könyvtár történetét, fejlődését, szerepét az iparvidék életében. A cikk illusztrációi között a könyvtár alaprajza is helyet kap, s a szöveg részletesen bemutatja a helyiségek sorrendjét, funkcióját, hangsúlyozva, hogy a funkcionálisan és technikailag egyaránt kísérletinek szánt építmény a gyakorlati használatban igen jól bevált.

A folyóirat ugyanezen számában magyar vonatkozású interjú is közöl: ebben Sallai István, a KMK főosztályvezetője szól a magyar könyvtárak időszzerű problémáiról.